

REPERE ALE PROCESULUI DE DIGITALIZARE ÎN BIBLIOTECILE DIN ROMÂNIA. CARTE VECHĂ ÎN COLECȚIILE DIGITALE ALE BIBLIOTECII CENTRALE UNIVERSITARE „LUCIAN BLAGA” DIN CLUJ-NAPOCA

Ana-Maria ROMAN-NEGOI
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Highlights of the Digitalization Process in Romanian Libraries. The Old Book in the Digital Collections of the "Lucian Blaga" Central University Library in Cluj-Napoca

ABSTRACT

Digitisation and digitalization are both processes that have taken research into a new dimension and a hotly debated topic in the global and national specialised milieus. Digitisation of cultural and scientific assets as a means of preserving identity, as a support for future research, is just one facet of the current cultural strategies that are developing worldwide. Since 2008, we have been discussing also in Romania the institutionalisation of the effort to preserve and enhance the Romanian cultural heritage through digitisation. In this context, libraries, as institutions at the forefront of these transformation processes, have rethought their presentation profiles and accessibility paths in order to keep pace with the technological development of society and new generations of users. Digitisation, as the priority stage of preserving and opening up access to knowledge, was followed by digitalization, the higher stage in which the evolution of software technologies enabled the connection and processing of information and the way it was accessed. Following the evolution of digitisation and digitalization processes in our country, we propose in this paper an insight into the digital collections of old books of one of the most representative institutions of culture and education – the Central University Library "Lucian Blaga" in Cluj-Napoca, which has stood out for the rigour and constancy of its efforts in this field that has raised multiple challenges.

Cuvinte-cheie: carte veche, digitalizare, biblioteci, Cluj-Napoca, România

Key words: old book, digitalization, libraries, Cluj-Napoca, Romania

Digitizarea și digitalizarea au deschis la începutul anilor 2000 pentru cercetarea istorică din România noi perspective. Distanțele care trebuiau parcurse pentru a se ajunge la sursele documentare și bibliografice necesare activității de cercetare au fost regândite și treptat eliminate în beneficiul timpului, care a fost câștigat. Posibilitatea de accesare a unui document, a unei lucrări, prin intrarea într-o colecție, o bibliotecă sau o arhivă virtuală, a revoluționat pentru totdeauna cercetarea și cercetătorii. La nivel mondial, perioada anilor '90-2000 a reprezentat etapa de pionierat a istoriei digitale, un timp în care istorici din toată lumea au urmărit un țel comun: să facă cunoașterea mai accesibilă cu ajutorul tehnologiei digitale, să o democratizeze. SUA s-au situat pe primul loc în acest domeniu; aici au avut loc primele dezbateri, primele

proiecte, primele centre care și-au fixat acest obiectiv. În anul 2006, Roy Rosenzweig publica un articol în *Journal of American History*, intitulat *Poate istoria să fie open-source? Wikipedia și viitorul trecutului*. Rosenzweig susținea atunci că istoricii au responsabilitatea de a face disponibile online surse mai bune de informare¹. Inovațiile în domeniul tehnologiei, efortul uman și instituțional au dovedit faptul că biblioteca digitală nu mai este un vis îndepărtat, ci o realitate a zilelor noastre, o sursă și o resursă extrem de importantă care susține procesele didactice, activitățile de cercetare sau recreative din întreaga lume. Termenul de *biblioteca digitală* a fost folosit pentru prima dată în 1988 într-un raport întocmit de Corporation for National Research Initiatives, dar va fi popularizat abia în 1994 de către NST/DARPA/NASA Digital Library. În toate marile proiecte de digitizare întreprinse în lume, baza digitizării o reprezintă publicațiile stocate în biblioteci fie aflate, fie ieșite de sub incidența dreptului de autor².

Abordarea procesului de digitizare în bibliotecile din România, instituționalizarea, prin stabilirea cadrului legal, și evoluția, în contextul reglementărilor europene care i-au imprimat direcția și ritmul dezvoltării, constituie un subiect inițiat în anul 2006, pornind de la experiența practică a cercetătorului aflat la acea vreme în etapa studiilor doctorale, pentru care accesul la diversele surse documentare și bibliografice aflate în diferite biblioteci din țară și din străinătate era condiționat permanent de distanțele care trebuiau parcurse³.

Pandemia recentă a determinat, la nivel mondial, accelerarea procesului de acces la cartea în format digital. Ascensiunea conceptelor de *biblioteca digitală* sau *open-acces* a cunoscut un context diferit de la țară la țară, în funcție de factorii care au influențat acest proces de deschidere a cunoașterii, de asigurare a accesului la informație la un click distanță, în mod gratuit. În prezent, asistăm la orientarea procesului de creație și prezentare a rezultatelor către o direcție nouă, publicarea de la bun început exclusiv în format digital – *born digital* – cu asigurarea *open-acces*, aspect sesizabil mai ales în cazul proiectelor cu finanțare publică, națională sau europeană⁴. Un rol deosebit de important în această ecuație a evoluției formelor cunoașterii l-au jucat emițătorii și receptorii cunoașterii, generații diferite în căutarea unui numitor comun vârstei digitale⁵.

¹Locke, Wright 2021, p 1485.

²Regneală 2015, p. 6.

³Roman-Negoi 2006; Roman-Negoi 2018; Roman-Negoi 2019.

⁴Carbajal, Caswell 2021, p. 1102-1120. Studiul operează cu două concepte în analiza subiectului arhivelor digitale: digitizat (digitized) și născut digital (born-digital), p. 1104. Se utilizează în mod intenționat born-digital, pe care îl traducem cu același sens, născut digital, tocmai pentru a sublinia noua tendință.

⁵Printre cele mai recente contribuții în domeniu: Richir, Fleury 2023; Zort, Karabacak, Öznur, Dağlı 2023.

În condițiile în care vocabularul de specialitate s-a îmbogățit cu termeni noi – digitizare, digitalizare, transformare digitală –, am considerat necesare câteva explicații asupra sensului lor, în beneficiul unei utilizări corecte a acestora în funcție de context⁶. Dintre clarificările venite mai ales de la specialiștii în domeniul tehnic, cel care a oferit instrumentele de reinventare a cărții și tiparului, ne-am oprit asupra precizărilor pe care le-a făcut recent Dobrica Savić⁷. Acesta departajează termenii prin cinci criterii care explică invocarea lor în funcție de procesul concret avut în vedere. Criteriile sunt: esența procesului, scopul, activitatea caracteristică, instrumentele folosite și provocările întâmpinate.

Digitizarea reprezintă prima treaptă în cadrul procesului de transformare. Ea implică operațiuni elementare prin care se realizează conversia datelor fizice în format digital (documente, lucrări, fotografii, microfilme etc.) și care necesită echipamente de bază: calculatoare și echipamente de conversie/scanare. Provocarea acestei etape rezidă în volumul de material care se urmărește a fi digitizat. Operațiunea de digitizare ne apare astfel ca un demers primar și prioritar de conservare a conținuturilor și de punere la dispoziție într-o formulă mai accesibilă și mai ușor de multiplicat. Simplu doar în aparență, acest proces nu se poate realiza în afara respectării unor reguli clare. În cazul bibliotecilor, aceste reguli au în vedere:

1. selecția documentelor este făcută de persoane de specialitate care cunosc fondurile bibliotecii și pot aprecia conținutul documentelor;
2. fluxul de scanare este bine gândit și respectat de către toți cei implicați în procesul de digitizare;
3. scanarea documentelor se face cu echipamente performante și corespunzătoare tipului de document și mărimii acestuia;
4. imaginile digitale master obținute sunt de calitate și redau cât mai fidel documentul original;
5. gestionarea, stocarea, arhivarea și punerea în acces a documentelor digitale respectă reguli clare, stabilite cu exactitate pentru diferite tipuri de documente;
6. metadatele sunt corecte și respectă standarde internaționale, ceea ce permite integrarea (preluarea) lor în sisteme extinse de informare;

⁶ Explicarea terminologiei a fost inclusă în studiul *Cartea veche în contextul transformărilor digitale ale patrimoniului cultural. Repere pentru evoluția istoriei cărții*, Roman-Negoi 2023, p. 379-392.

⁷Savić 2019. Dobrica Savić a condus, în cadrul International Atomic Energy Agency (IAEA), compartimentul de Informații Nucleare, divizia de Management și planificare a informațiilor, Departamentul de Energie Nucleară, vezi link-ul următor: <https://scholar.google.com/citations?user=6Kbz8kQAAAAJ&hl=en> (consultat la 21.06.2022).

7. documentele fizice originale, după scanare, sunt depozitate în condiții speciale de prezervare și vor fi consultate mult mai rar⁸.

Simpla digitizare și-a arătat în timp limitele în condițiile scanării fără suportul unor software-uri O.C.R (Optical Character Recognition): lipsa posibilității de căutare în documente a unor date/informații, lipsa posibilității de conectare a informațiilor. Tehnologia a venit, și de această dată, cu o soluție, dezvoltând astfel conceptul de digitalizare, care implică și procesarea informațiilor. Activitatea constă în acest caz într-un proces complet digital în care rolul cel mai important îl au aplicațiile IT care permit transformarea informației, conectarea, stocarea și securizarea ei. Provocarea etapei este reprezentată de costurile financiare pe care le implică un proces de digitalizare în mod special în ceea ce privește componenta de software, în funcție de specificul domeniului și de tipurile de operațiuni urmărite. Digitalizarea depășește simpla scanare/conversie a datelor impunându-se ca un proces complet electronic, superior conservării informației în format digital.

Transformarea digitală este reprezentată de folosirea cunoașterii la potențialul maxim, obiectivul fiind acela de schimbare totală a culturii unei entități/companii în ceea ce privește modul de gândire și acțiune. Activitatea implică crearea și funcționarea unei entități complet digitale prin utilizarea tehnologiilor noi. Provocarea etapei constă în resursa umană calificată necesară unui astfel de proces și mai ales rezistența umană la schimbare⁹.

Evoluția procedeeleor de realizare a cărții, a modalităților de prezentare și acces, de la biblioteca clasică la cea digitală, nu poate ocoli elementul central, în afara căruia punerea în practică a acestor procese nu ar putea avea loc și anume specialistul domeniului în care se urmărește aplicarea acestor transformări, în cazul nostru, bibliotecarul, cercetătorul, arhivistul. Numitorul comun al tuturor acestor procese de transformare a modului de prezentare, conservare și valorificare a cărții este dat de doi factori care se află într-o relație de interdependență: resursa financiară și resursa umană calificată, capabilă să înțeleagă în primul rând fondul, individualitatea materialelor pentru aflarea celei mai potrivite forme de prezentare. În ecuația carte – bibliotecar – bibliotecă, metamorfoza unui element pe fondul progresului tehnologic se răsfrânge asupra celuilalt, într-un sistem de vase comunicante, fără a-l putea înlătura. Imaginea digitală sau bazele de date nu sunt decât o interfață între cercetare și public, care nu poate înlocui, în cazul cercetării istorice, erudiția istorico-filologică. Accesul online integral la un document, manuscris sau lucrare tipărită, nu poate fi complet fără munca filologică de identificare a textelor, fără datarea și localizarea lor, fără informații privind proveniența și circulația cărții. Pledoaria

⁸Curta, Hosu, Bodnár 2015, p. 2.

⁹Savić 2019.

codicologului Adrian Papahagi, susținută în anul 2009, pentru fundamentarea oricărui proiect de prelucrare digitală a cărții manuscrise pe o reală muncă de cercetare erudită rămâne un memento valabil și la momentul prezent¹⁰.

Limitele cronologice ale cărții vechi, ale cărții românești vechi în particular, sunt plasate de Academia Română prin proiectul *Bibliografiei românești vechi* între 1508 și 1830¹¹, limită păstrată în cercetările dedicate subiectului, în vreme ce pentru cartea veche străină limitele tradițional acceptate sunt sec. XV-XVIII. În cadrul procesului de digitizare, segmentul cărții vechi a oferit atât avantajul rezolvării problemelor asociate dreptului de autor, cât și provocarea lucrului cu materiale care au impus uneori parcurgerea unei etape preliminar de restaurare, a unor fragmente sau chiar a întregii lucrări, aspect care a implicat efort și costuri suplimentare.

În țara noastră, deschizătorii de drumuri în domeniu au fost bibliotecile, care au realizat investiții și pași importanți în procesul de digitizare și digitalizare. Ele nu sunt ușor de identificat, atât printr-o simplă căutare online, cât și prin parcurgerea unor instrumente de evidență exactă a acestui efort cantitativ și calitativ care se realizează an de an, spre exemplu rapoartele de țară din Europeana sau listele inventar ale Bibliotecii Naționale a României¹². Cele mai multe dintre acestea sunt Biblioteci Centrale Universitare, medii în care progresul tehnologiei și inovațiile au fost asimilate foarte rapid. În prezent, la nivel național cea mai așteptată realizare a momentului este Biblioteca Digitală a României, care își așteaptă finalizarea în luna iulie 2023 și lansarea, platforma fiind încă în faza de teste, de optimizare și dezvoltare de noi funcții ce au fost identificate pe parcursul implementării proiectului. *E-cultura: Biblioteca Digitală a României* este un proiect-pilot implementat la nivelul Ministerului Culturii prin Unitatea de Management a Proiectului, dedicat digitalizării patrimoniului cultural mobil, care se derulează în perioada iulie 2018 – iulie 2023 al cărui rezultat final este crearea Bibliotecii Digitale a României (culturalia.ro), pandantul național al Bibliotecii Digitale Europene (europeana.eu)¹³.

În cadrul procesului de digitizare și digitalizare s-a evidențiat la nivel regional și chiar național Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca¹⁴. Prin rigoarea și constanța efortului, BCU Cluj poate fi

¹⁰ Papahagi 2009, p. 25.

¹¹ CRVIH 2016, p. 5.

¹² <https://pro.europeana.eu/page/member-states#country-reports>; <https://www.bibnat.ro/Inventari-erea-documentelor-digitizate-s160-ro.htm>; https://www.bibnat.ro/dyn-doc/biblioteca%20digitala/Lista%20inventar%20obiecte%20digitizate%20la%20nivel%20national_martie%202023.pdf (consultate la 19.04.2023).

¹³ https://www.umpcultura.ro/e-cultura_doc_1375_despre-proiect_pg_0.htm (consultat la 19.04.2023).

¹⁴ <https://www.bcucluj.ro/> în continuare BCU Cluj.

considerată unul dintre liderii instituționali ai acestui proces. Conform inventarelor anuale disponibile în Europeana, cel mai recent fiind din luna ianuarie 2023, BCU Cluj se află pe primul loc, cu 58 370 itemi digitali furnizați¹⁵. În considerarea acestei instituții ca reper și alegerea ei ca subiect în cadrul urmăririi procesului evoluției digitizării și digitalizării în România s-au avut în vedere și alte criterii obiective: funcționalitatea neîntreruptă a colecțiilor digitale disponibile, transparența informațiilor privind activitatea de digitalizare prin rapoartele de activitate anuale afișate online, proiectele de digitalizare dezvoltate cu parteneri naționali din domeniul public și privat.

Istoria Bibliotecii Universității coboară până în anul 1872, odată cu Universitatea „Francisc Iosif” din Cluj, prin înglobarea bibliotecii Muzeului Ardelean, bibliotecă înființată în anul 1859. Primul director al bibliotecii a fost istoricul și bibliograful Szabó Károly¹⁶. Inițial, a funcționat în clădirea centrală a Universității din Cluj, iar în anul 1906 a fost începută construcția actualului palat al bibliotecii, noua clădire fiind oficial inaugurată la data de 18 mai 1909. Colecțiile au fost mutate aici între 1908 și 1909, iar extinderea noului sediu a continuat până în anul 1934. În anul 1927 biblioteca a primit numele de Biblioteca Universității „Ferdinant I”, nume schimbat în anul 1992, când a luat numelui și filozofului Lucian Blaga, păstrat și astăzi. Totodată, la începutul anilor 90 a început un amplu și complex proces de automatizare și informatizare a tuturor activităților de bibliotecă. Un pas important în această direcție l-a constituit realizarea, în anul 1992, a Laboratorului de informatică, devenit în anul 2008 Laboratorul de digitizare. În perioada anilor 1996-2016, Biblioteca digitală cunoaște an de an o dezvoltare constantă. Conține valoroase documente de patrimoniu, precum și un fond bogat de publicații periodice, grupate în Colecția „Transilvanica”, ce permite accesul de la distanță al acestora¹⁷.

Secțiunea programe strategii, rapoarte și studii permite, în mod transparent, accesul la informațiile privind întreaga activitate a bibliotecii în domeniul digitizării și digitalizării, deoarece biblioteca se află în etapa a doua a

¹⁵ <https://pro.europeana.eu/page/member-states#country-reports> consultat la 25.04.2023.

¹⁶ Dénes 2019, p. 31, p. 33. Szabó Károly este considerat părintele fondator al BCU Cluj. A fost numit în funcție în anul 1872 și, concomitent, a deținut, în perioada 1882-1883, și funcția de rector al Universității clujene. La data numirii, biblioteca deținea un număr de 20000 de cărți și manuscrise. S-a remarcat ca un susținător fervent al educației, subliniind în repetate rânduri rolul acesteia la dezvoltarea societății: „în epoca noastră, dominată de tehnica modernă, statele trebuie să investească cât mai mult în educație, altfel riscă să rămână în urma celorlalte națiuni”.

¹⁷ <https://www.bibnat.ro/biblioteci.php?id=3246>; <https://www.bcucluj.ro/ro/despre-noi/scurt-istoric> (consultate la 20.06.2022); Bodnár 2015, p. 105.

evoluției sale în acest domeniu¹⁸. Parcurgerea raportului IT pentru anul 2022¹⁹ reflectă efortul și rigoarea colectivelor specializate, pentru care procesul de digitizare nu este doar o declarație de intenție. În anul 2022 s-a continuat actualizarea bibliotecilor digitale Transilvanica și Școala Ardeleană. Amplul proces de digitizare derulat la BCU Cluj-Napoca beneficiază de o secțiune de prezentare distinctă, în care sunt marcate cele mai importante realizări, începând cu anul 1992 – anul înființării laboratorului de informatică – și până în anul 2022²⁰. Biblioteca oferă în acest fel un instrument extrem de util pentru accesul la cercetarea procesului de digitalizare din România în instituțiile cu cultură și educație.

Biblioteca digitală este accesibilă din catalogul online și cuprinde: platforma Dspace²¹, care gestionează o bază de date și permite căutarea în descrierile bibliografice și în textul integral din documentele PDF; Colecția digitală „Transilvanica” – o colecție de documente digitale, din fondul de colecții speciale (manuscrise, carte rară, carte veche, materiale iconografice etc.) și din fondul de periodice, reprezentative pentru regiunea Transilvaniei din punct de vedere cultural, istoric, economic și social²²; Transilvania 100+, aplicație dezvoltată de Universitatea Babeș-Bolyai²³; Școala Ardeleană²⁴.

Biblioteca digitală integrală gestionată de programul Dspace, lansată în anul 2010, are un total de 167 528 de înregistrări²⁵, din care, conform raportului IT, la sfârșitul anului 2022 erau 164 064 de înregistrări, în 2022 fiind adăugate 12 166 de documente PDF, având 548 415 de pagini. În anul 2022, biblioteca digitală a fost vizitată de 68 069 de utilizatori, în 325 764 de sesiuni și vizualizate 1 985 811 de pagini.²⁶ Înregistrările sunt organizate pe 9 categorii de colecții, dar și pe autor, subiect, intervalul cronologic.

Categoria cărților vechi cuprinde 721 de înregistrări prezentate integral în format digital, reunite în cărți vechi și cărți rare. Colecția cuprinde: carte veche (miscelaneu cu 13 înregistrări în limbile latină, germană, maghiară), carte veche maghiară (181 înregistrări), carte veche românească (404 înregistrări), cărți rare

¹⁸<https://www.bcucluj.ro/ro/despre-noi/programe-strategii-rapoarte-%C5%9Fi-studii> (consultat la 24.04.2023).

¹⁹https://www.bcucluj.ro/sites/default/files/public/images/doc/raport_it_2022_rezumat.pdf (consultat la 24.04.2023).

²⁰ <https://www.bcucluj.ro/ro/despre-noi/laboratorul-de-informatic%C4%83-digitizare> (consultat la 24.04.2023).

²¹ <http://dspace.bcucluj.ro/> (consultat la 24.04.2023).

²² <http://documente.bcucluj.ro> (consultat la 24.04.2023); Curta, Hosu, Bodnár 2015, p. 3.

²³ <http://www.transilvania100plus.ro/> (consultat la 24.04.2023).

²⁴ <http://documente.bcucluj.ro/scoala/> (consultat la 24.04.2023).

²⁵ <https://dspace.bcucluj.ro/> (consultat la 24.04.2023).

²⁶ https://www.bcucluj.ro/sites/default/files/public/images/doc/raport_it_2022_rezumat.pdf pag. 5, (consultat la 24.04.2023).

(19 înregistrări), Documente din Fondul Bibliotecii Naționale a Ungariei (55 înregistrări), Fondul Gheorghe Sion, cărturarul moldovean care a donat Bibliotecii Universitare o impresionantă colecție de 4500 cărți, 2000 de stampe, câteva sute de fotografii, 200 de hărți, monede și mărci poștale (34 înregistrări) și Proiectul MCVRO (128 înregistrări).

Cartea veche românească este cel mai bine reprezentată, cu un total de 404 înregistrări, la care se adaugă o parte din cărțile cuprinse în proiectul MCVRO. S-au avut în vedere în categoria Carte românească veche: cartea în limba română, indiferent de alfabet, cartea cu autor român și locul de tipărire. Căutarea poate fi făcută după anul apariției, autor, titlu sau subiect. Cea mai timpurie apariție este reprezentată prin *Evangelhilarul românesc*, descrisă conform BRV 10 [Brașov: tipărit de diaconul Coresi, 1561]. – [248] f., [1] f. albă, [10] f. ; în 2° (30 cm.) Text cu caractere chirilice. – Exemplar incomplet: lipsă epilogul. – Însemnări. – Ultimele [10] f. text manuscris. – Donația Iuliu și Liviu Marțian. – Coperta I-vs.: ex-libris etichetă BCU Cluj. – F. [1-r.]: ex-libris tampon BCU Cluj²⁷, iar la limita cronologică superioară – 1830 – regăsim lucrarea *Az erdélyi polgári magános törvények historiája*²⁸ – *Istoria dreptului civil în Transilvania* – a lui Vajda László, intelectual și om politic transilvănean.

Proiectul MCVRO a avut 4 etape de lucru încheiate în perioada 2014-2017 și un triplu scop: crearea unei biblioteci virtuale de manuscrise și cărți vechi românești (MCVRO) la BCU Cluj, crearea instrumentelor de extragere și de prelucrare a conținutului MCVRO în vederea valorificării lor în demersul de cercetare al specialiștilor din mai multe domenii: teologie, economie, filologie, istorie, etică/filozofie, medicină etc., crearea, pe baza MCVRO scanate, a unui sistem de identificare a conceptelor și a corelațiilor dintre acestea, cu relevanță interdisciplinară. Proiectul a fost condus de Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca – coordonator – împreună cu Centrul IT pentru Știință și Tehnologie din București – partener 1 – și Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca – partener 2²⁹. Colecția începe cu anul 1581 și [*Evangelhie cu învățătură*]. – [Brașov : diaconul Coresi, 1581]. – [258] f. ; în 2° (28 cm.) Tipar negru și roșu. – Exemplar incomplet, Text în limba română cu caractere chirilice. Acest ultim volum al tipografului și traducătorului Coresi, care mai este denumit și *Cazania a doua a diaconului Coresi*, este considerat de cercetători ca fiind încununarea activității sale. De asemenea, este socotit a fi cea mai importantă dintre tipăriturile românești, datorită conținutului doctrinar ortodox, atât prin origine, cât și prin conținut, tipărindu-se în limba română sub influența curentului renașcentist. Cartea a îndeplinit în epocă un rol cultural și

²⁷ <https://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/12472> (consultat la 22.06.2022).

²⁸ <https://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/48390> (consultat la 22.06.2022).

²⁹ <https://mcvro.granturi.ubbcluj.ro/> (consultat la 26.04.2023).

educativ creștin de apropiere a oamenilor de naționalități și confesiuni diferite, lucru dovedit și de retipărirea ei într-o nouă ediție, la Bălgrad, în 1641, de preotul Dobre din Țara Românească. Tipărirea s-a făcut cu cheltuiala judei Brașovului, Lucas Hirscher, cu aprobarea mitropoliților Serafim al Ungrovlahiei și Ghenadie al Transilvaniei. Traducerea cărții s-a făcut de către diaconul Coresi împreună cu doi dintre preoții ortodocși de la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, Iane și Mihai, după „Evanghelia cu învățătură slavonă” tipărită la Zabludov, în Ucraina, în 1569, de tipograful Feodorov. S-au tradus doar 66 din cele 80 de omilii, pentru a se respecta sentimentele protestante ale patronului lucrării, Lucas Hirscher, și ale proprietarului tipografiei, Ioan Nyirö-Schreder. În schimb, Coresi a introdus o omilie nouă: „Învățătura la cuminicătură” sau „Învățătura despre preacinstitele Taine” din Joia Mare. Înaintea omiliilor traduse se găsesc pericopele evanghelice explicate, care nu se găsesc în textul slavon. La sfârșit, se găsesc tipărite și textele Tatăl nostru, Crezul și Decalogul, care nu existau în textul slavon³⁰.

La limita anului 1830, cea mai recentă lucrare digitizată este *Oglinda sfintei uniri*, autor Nagy Bernád de Szék. Este o lucrare de istorie bisericească în care se tratează relația dintre Biserica Apuseană și Răsăriteană și în special problema unirii dintre cele două ramuri ale creștinătății³¹.

Fiecare colecție include opțiunea de Subscribe pentru notificarea în cazul adăugării de noi înregistrări, aspect care pentru cercetătorul de specialitate simplifică și eficientizează relația cu biblioteca digitală, personalizând-o și evitând astfel revenirea periodică în cadrul colecțiilor de interes și inițierea unei noi căutări pentru identificarea noutăților.

Biblioteca digitală Transilvanica cuprinde 68 de manuscrise, 318 titluri de cărți vechi sau rare și 153 de titluri de reviste. În anul 2022, conform raportului oficial, a fost vizitată de 4 594 de cititori, în 8 883 de sesiuni și 17 780 de pagini vizualizate³². Pe interfața site-ului Transilvanica, printre lucrările cele mai importante digitizate și oferite spre consultare în mod gratuit, regăsim *Hronica românilor* a lui Gheorghe Șincai, Buda, 1808, 3 volume, prezentată în condiții deosebite de accesibilitate și vizibilitate a materialului. Cele mai reprezentative titluri ale patrimoniului cultural românesc și maghiar – *Transilvania*, *Luceafărul*, *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, *Familia*, *Erdély* – le regăsim în categoria periodice. Interfața este simplificată față de biblioteca digitală integrală; nu există posibilitatea filtrării după an, autor sau subiect și nici opțiunea Subscribe și, implicit, nici notificarea personalizată în cazul adăugării de noi titluri digitizate, explicabile prin faptul că

³⁰ <https://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/67692> (consultat la 22.06.2022).

³¹ <https://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/67906> (consultat la 22.06.2022).

³² https://www.bcucuj.ro/sites/default/files/public/images/doc/raport_it_2022_rezumat.pdf pag. 5 (consultat la 26.04.2023).

Transilvanica este desprinsă din Biblioteca digitală integrală gestionată de programul DSPACE, iar lucrările se regăsesc și acolo. Conținuturile digitizate sunt organizate cronologic, pe secole, începând cu secolul al XVI-lea și terminând cu secolul al XX-lea.

Biblioteca digitală Școala Ardeleană, accesibilă ca bibliotecă digitală distinctă, a fost creată în anul 2018 și conține în prezent 608 înregistrări, organizate alfabetic. La fel ca în cazul înregistrărilor grupate în Transilvanica, lucrările din Școala Ardeleană se regăsesc și în Biblioteca digitală integrală. Importanța generației admirabile de intelectuali transilvăneni, reuniți sub numele generic *Școala Ardeleană*, a determinat constituirea acestei colecții digitale distincte. Se concretiza astfel, în anul 2018, una dintre ideile susținute de reprezentanții istoriografiei românești contemporane, între care se evidențiază Ioan Chindriș, care au pledat pentru valorificarea realizărilor Școlii Ardelene, fie prin antologii de texte³³, fie printr-o integrală digitală a cărților și manuscriselor lor, în vederea inițierii și susținerii unor noi direcții de cercetare în istoriografie. Școala Ardeleană nu se limitează doar la cei patru corifei ai săi – Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu –, Vasile Aron, Teodor Aron, Ioan Bărac, autori care înclină spre romantism, își găsesc locul firesc în biblioteca digitală dedicată special Școlii Ardelene. Și aceasta este simplificată față de biblioteca digitală integrală; nu există posibilitatea filtrării după an, autor sau subiect și nici notificarea personalizată în cazul adăugării de noi titluri digitizate.

Tot în anul 2018 a fost creată aplicația Transilvania 100+, dezvoltată în cadrul unui proiect comun care a reunit BCU Cluj, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Compania NTT Data și Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Aplicația a fost creată în contextul Centenarului Unirii și conține 14 colecții, în cadrul fiecărei colecții fiind create subcolecții, care conțin documentele reprezentative ale Unirii Transilvaniei cu România, documente care pot fi citite sau descărcate. Sistemul constituie o bibliotecă digitală administrată prin intermediul programului open-source Dspace și permite căutarea în descrierile bibliografice (format DublinCore) și în format fulltext. Aplicația facilitează accesul la colecții tematice și permite căutarea, filtrarea și vizualizarea informațiilor în diferite formate: hărți cu referințe la originea documentelor, timeline – ordonare temporală, vizualizare de manuscrise digitale sub formă de carte adnotată³⁴. Ne limităm doar la menționarea aplicației, conținutul acesteia depășind limita anului 1830, alocată cărții vechi românești³⁵.

³³ <https://www.bcucuj.ro/bibliorev/arhiva/nr21/carte1.html> (consultat la 22.06.2022).

³⁴ <https://news.ubbcluj.ro/parteneriat-ubb-ntt-data-pentru-realizarea-proiectului-transilvania-100-al-bibliotecii-centrale-universitare-lucian-bлага/> (consultat la 22.06.2022).

³⁵ <http://www.transilvania100plus.ro/> (consultat la 22.06.2022).

Raportul pentru anul 2022 al BCU Cluj oferă o statistică extrem de interesantă cu privire la bibliotecile digitale consultate de către utilizatori.

Biblioteca	Vizite	Vizitatori	Pagini accesate
Dspace	325 764	68 069	1 985 811
Transilvanica	8 883	4 594	17 780
Transilvania 100+	2 399	1 964	4 445
Școala Ardeleană	1 093	796	1 691 ³⁶

Digitizarea și mai apoi digitalizarea au schimbat pentru totdeauna modul de desfășurare a activității de cercetare și chiar modul de viață. Bibliotecile, ca instituții aflate în prima linie în cadrul acestor procese de transformare, și-au regândit profilurile de prezentare și căile de accesibilitate, în vederea menținerii ritmului cu dezvoltarea tehnologică a societății și a generațiilor noi de utilizatori. Provocările anilor viitori pentru bibliotecile digitale se prefigurează a fi: spațiile virtuale de stocare a informațiilor, securitatea datelor, resursa umană și financiară necesară atât creării de conținut digital nou, cât și întreținerii sau îmbunătățirii celui deja existent, cu respectarea politicilor de copywrite.

Abrevieri bibliografice

- Bodnár 2015 – Róbert Bodnár, „Proceduri de digitizare în Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj”, în *Colecțiile de patrimoniu în era digitală. Comunicări și articole, 24-25 noiembrie 2014*, coordonatori: Florin G. Filip, Doina Banciu, Mircea Regneală, Măriuca Stanciu, București, 2015, p. 105-111.
- CRVIH 2016 – Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana-Maria Roman-Negoi, *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identități culturale*, Cluj-Napoca, 2016.
- Carbajal, Caswell 2021 – Itza A. Carbajal, Michelle Caswell, ”Critical Digital Archives: A Review from Archival Studies”, în *The American Historical Review*, Volume 126, Issue 3, September, 2021, p. 1102–1120.
- Curta, Hosu, Bodnár 2015 – Olipia Curta, Lucia Hosu, Robert Bodnár, *Digitizarea între necesitate și provocare*, resursă electronică.
- Dénes 2019 – Dénes Györfi, *Bibliotheca Universitatis Claudiopolitanae. Evoluția instituțională și practici ale lecturii în Clujul universitar 1872-1945*, Cuvânt înainte Prof. univ. dr. Csucsuj István, Postfață Prof. univ. dr. Doru Radosav, Cluj-Napoca, 2019.
- Locke, Wright 2021 – Joseph L. Locke and Ben Wright, ”History Can Be Open Source: Democratic Dreams and the Rise of Digital History”, în *The American Historical Review*, Volume 126, Issue 4, December, 2021, p 1485.

³⁶ https://www.bcucluj.ro/sites/default/files/public/images/doc/raport_it_2022_rezumat.pdf (consultat la 26.04.2023).

- Papahagi 2009 – Adrian Papahagi, „Manuscrisele în era digitală. Pentru digitizarea și catalogarea manuscriselor medievale occidentale din România”, în *Cercetarea și perspectivele digitizării*, editori Ana Maria Roman-Negoi, Eva Mârza, Cluj-Napoca, 2009, p. 25-37.
- Regneală 2015 – Mircea Regneală, „Biblioteconomia în Secolul XXI și Biblioteca Academiei Române”, în *Colecțiile de patrimoniu în era digitală. Comunicări și articole, 24-25 noiembrie 2014*, coordonatori: Florin G. Filip, Doina Banciu, Mircea Regneală, Măriuca Stanciu, București, 2015, p. 5-11.
- Richir, Fleury 2023 – Simon Richir, Sylvain Fleury, „The End of The Digital Generation Gap”, în *Journal of Ergonomics Studies and Research*, Volume 2, Issue 1, 2023, p. 1-9.
- Roman-Negoi 2006 – Ana-Maria Roman-Negoi, *Laboratoarele istoriei. Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sinkay ordinis S. Basilli M. Transylvanum*, Ediție electronică, DVD, Cluj-Napoca, 2006. Procesare foto: Doru Sabău, Cristi Roman-Negoi; Transcriere texte: Ana Maria Roman-Negoi, Andreea Mârza; Traducere: Irena Vasii; Concepere program prezentare: Ion Mihoc. Lucrarea reprezintă valorificarea colecției lui Gheorghe Șincai *Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sinkay ordinis S. Basilli M. Transylvanum, Anno 1775*, vol. I-III.
- Roman-Negoi 2018 – Ana-Maria Roman-Negoi, „Efforts for the digitisation in Romania (2008-2018). Challenges and achievements”, în *International Journal of Advanced Statistics and IT&C for Economics and Life Sciences*, vol. 8, nr. 1, 2018, p. 27-36.
- Roman-Negoi 2019 – Ana-Maria Roman-Negoi, „The Europeana Collections – Transylvanian prints from the collections of the National Museum of Union from Alba Iulia”, în *International Journal of Advanced Statistics and IT&C for Economics and Life Sciences*, vol. 9, nr. 1, 2019, p. 33-42.
- Roman-Negoi 2023 – Ana-Maria Roman-Negoi, „Cartea veche în contextul transformărilor digitale ale patrimoniului cultural. Repere pentru evoluția istoriei cărții”, în *Cartea oglinda spiritului uman. Studii în onoarea profesoarei Eva Mârza*, editori Ana-Maria Roman-Negoi, Florin Bogdan, Cristian Nicolae Matei, Cluj-Napoca, 2023, p. 379-392.
- Savić 2019 – Dobrica Savić *From Digitization through Digitalization to Digital Transformation*, https://www.researchgate.net/publication/332111919_From_Digitization_through_Digitalization_to_Digital_Transformation (consultat la 21.06.2022).
- Zort, Karabacak, Öznur, Dağlı 2023 - Çağın Zort, Esra Karabacak, Şevket Öznur, Gökmen Dağlı, „Sharing of cultural values and heritage through storytelling in the digital age”, în *Frontiers in Psychology*, vol. 14, 2023, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1104121/full> (consultat la 10.04.2023).